

A nyíregyházi hatósági élelmiszer-ellenőrzés kialakulása (1978)

Gönczy Árpád

Érkezett: 2001. július 28.

1. Bevezetés

Magyarországon a hatósági élelmiszer-ellenőrzésnek nagy hagyományai vannak. Az 1700-as években a helytartósági tanács különösen az export-élelmiszerek (bor, cukor, liszt stb.) hamisítatlanságának az ellenőrzését gyakran elrendelte. A vizsgálatokat többnyire az önkormányzatok felkérésére neves egyetemi tanárok és más szakemberek végezték.

A hamisítások egyre nagyobb elterjedése miatt a 19. század utolsó harmadában az önkormányzatok vegyvizsgáló állomásokat, a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium, később az önálló Földművelésügyi Minisztérium pedig vegykísérleti állomásokat hoztak létre. Ezek működési körzete kezdetben csak egy-egy város közigazgatási határain belüli területekre terjedt ki. A mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisítását tiltó 1895:XLVI.tc. hatályba lépése után a vegykísérleti és a vegyvizsgáló állomások a minisztérium egységes szakmai irányítása alá kerültek.

Az állomások megnevezésében annak a városnak a neve szerepelt, ahol létesítették, függetlenül attól, hogy működési körzete esetleg a megye. A működési körzetek nagyságát befolyásolta az új állomások létesítése, illetve az országhatár változása. Így pl. az önálló Bereg, Szabolcs, Szatmár vármegye, vagy ezek magyar közigazgatás alatt egyesített területein az ellenőrzést általában a debreceni intézmény látta el. Kivétel, amikor Bereg, Szatmár vármegye 1913-1921 és 1941-1945 között a Szatmárnémeti Törvényhatósági Vegyvizsgáló Állomás, illetve Bereg vármegye 1939-1941 között a Kassai Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás működési körzetéhez tartozott.

2. A debreceni hatósági élelmiszer-ellenőrzés

Debrecen az Alföld, Felvidék és Erdély találkozásánál, a kelet-nyugati kereskedelmi útvonal mentén fekszik. Kedvező fekvése, nagy kiterjedésű mezőgazdasági vonzáskörzete indokolta, hogy 1868-ban gazdasági tanintézetet létesítsenek.

A Debreceni Vegykísérleti Állomás dr. Vedrődi Viktor, a gazdasági tanintézet kémiantarának kezdeményezésére (1869) jött létre. Ő kezdte meg egy mezőgazdasági kutatásokra és élelmiszer-ellenőrzésre alkalmas laboratórium felszerelését. Ez a laboratórium, amely gazdák, gyárosok, kereskedők, hatóságok felkérésére ítékezés alapjául szolgáló vizsgálatokat is végzett 1894-1949 között Debreceni Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás néven működött (1).

Magyarországon a második világháború befejezése után fokozatosan szétvált a mezőgazdasági és az élelmiszeripari termelés, megkezdődött az élelmiszer-nagyipar kialakulása. Az élelmiszer-ellátás és minőség nem volt megfelelő. Ez utóbbi oka, hogy az alapanyagok minősége sem volt megfelelő, a gépek, berendezések és felszerelések elavultak, nem létezett nagyipari termelési és belső ellenőrzési gyakorlat. A hamisítások megakadályozása, leleplezése új típusú élelmiszer-ellenőrző hálózat kialakítását tette szükségessé. Így jöttek létre a megyei, városi minőségvizsgáló intézetek.

A Debreceni Megyei Minőségvizsgáló Intézet (2) a Debreceni Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás jogutódaként 1950-1969 között működött. Működési körzete Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár megye és Szolnok megye tiszafüredi járása.

Egy 1961-ben megrendezett élelmezésügyi kollégium foglalkozott a hatósági élelmiszer-ellenőrző hálózat fejlesztésével is. Elképzelhetőnek tartották, hogy a debreceni intézet már 1962-ben kirendeltséget nyisson Nyíregyházán (Hajdú-Bihari Napló, 1961. október 19.). A szűkös anyagi feltételek miatt azonban erre nem került sor. Az élelmiszer-előállítók száma egyre nőtt, ugyanakkor az intézeti létszám nem volt elegendő. A közlekedési viszonyok rendkívül rosszak voltak, és nem rendelkeztek gépkocsival sem. Így az ellenőrzés nem lehetett gazdaságos és hatékony. Időközben elkészültek a minisztérium fejlesztési tervei. A cél az volt, hogy minden megyében legyen élelmiszer-ellenőrző intézet. Így jöttek létre a megyei, városi minőségvizsgáló intézetek jogutódai a megyei (fővárosi) élelmiszerellenőrző és vegyvizsgáló intézetek, egy a fővárosban és tíz a kiválasztott megyeszékhelyeken.

3. A debreceni intézet ellenőrzései Szabolcs-Szatmár megyében (1974-1978)

A Debreceni Megyei Élelmiszerellenőrző és Vegyvizsgáló Intézet (3) működési körzete 1978. október 25-ig – a nyíregyházi intézet hivatalos

működésének megkezdéséig – Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megye volt. E területen akkor az ország lakosságának 12 %-a élt.

Az öt szektorban (állami, tanácsai, mgtsz, áfész, magán) és tizenhét élelmiszeripari ágazatban (baromfi-, bor-, cukor-, cukrász-, dohány-, édes-, gabona-, hús-, hűtő-, konzerv-, növényolaj-, sör-, sütő-, szárasztészta-, szesz-, tej- és üdítőital-ipar) kb. 300 élelmiszer-előállító, 1900 kereskedelmi és 1500 vendéglátóhely működött. Az intézet éves jelentéseiben az ellenőrzési statisztikai adatok csak 1974-től szerepeltek megyénkénti bontásban.

Az adatoknál (ellenőrzöttség) figyelembe kellett venni, hogy az intézet fő feladata az élelmiszer-előállítók ellenőrzése volt, a kereskedelmi és vendéglátóhelyek ellenőrzését csak szükség szerint, illetve az illetékes megyei tanácsok külön megbízására végezték.

A Szabolcs-Szatmár megyére vonatkozó adatok a következők voltak:

1974-ben

- 125 üzemből 76-ot 180,
- 1113 kiskereskedelmi egységből 58-at 92,
- 754 vendéglátóhelyből 51-et 53

alkalommal ellenőriztek. A vett (statisztikus) minták száma 1260 volt.

A Szabolcs-Szatmár megyei Tanács V.B. elnökhelyettese, P. Szabó Gyula, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Osztály vezetője, Bacsu József, a Szabolcs-Szatmár megyei Kereskedelmi Felügyelőség vezetője, Koncz Sándor a minisztériumtól és az intézettől különösen a kereskedelem és a vendéglátóhelyek gyakoribb ellenőrzését kérték. A katonai behívások, a szülési szabadságok, a kötelező szakmai, polgári védelmi képzések, továbbképzések stb. ellenére ez, ha kismértékben is, de sikerült.

1977-ben

- 114 üzemből 88-at 225,
- 1331 kiskereskedelmi egységből 250-et 284,
- 792 vendéglátóhelyből 162-t 177

alkalommal ellenőriztek. A vett (statisztikus) minták száma 1462 volt.

Az 1978. évben január 1. és október 25. között:

- 108 üzemből 90-et 183,
- 1331 kiskereskedelmi egységből 202-t 221,
- 792 vendéglátóhelyből 149-et 150

alkalommal ellenőriztek. A vett (statisztikus) minták száma 1169 volt. A kifogásolási arány 10 % (az országos átlag 9,3 %) volt. A legjobb minőségű élelmiszereket az állami szektor állította elő.

Kismértékben gyengébbek voltak a tanácsi szektor termékei. A legtöbbet kifogásolt termékeket a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és az általános fogyasztási-értékesítő szövetkezetek állították elő. Ennek okai abban keresendők, hogy

- az üzemek dolgozóinak létszáma a mindenkori mezőgazdasági munkáktól függött,
- többnyire az állami vállalatoktól vásárolt elavult gépeket, berendezéseket, felszereléseket stb. használták,
- a karbantartást és javításokat elhanyagolták,
- a kezelőszemélyzet többnyire szakképzetlen volt vagy nem rendelkezett megfelelő gyakorlattal és az előírásokat nem ismerte, valamint
- szakember és mérőeszköz hiányában sem az alapanyagokat, sem a késztermékeket nem ellenőrizték.

A vendéglátásban kiszolgált fagylaltoknál, borhigítványoknál (fröccsök), kávéitaloknál (presszókávé) a hasznosanyag-tartalom az előírtnál 50-70 %-kal kevesebbnek bizonyult. A rossz minőségű élelmiszerek előállítására, illetve forgalomba hozatala miatt az intézet – a kereskedelmi és vendéglátóhelyek esetén a kereskedelmi felügyelőség – 120 figyelmeztetéssel élt, valamint 25 fegyelmi és 28 szabálysértési eljárást kezdeményezett. A vállalatok, intézmények stb. 885 mintát küldtek be. Ezek többsége a kereskedelmi felügyelőség felhívására, illetve kötelezésére a kereskedelem által beküldött lejárt fogyaszthatósági vagy minőségmegőrzési idejű élelmiszer volt.

4. A nyíregyházi Megyei Élelmiszerellenőrző és Vegyvizsgáló Intézet (1978)

Megyei élelmiszerellenőrző és vegyvizsgáló intézet létesül 1970-ben Zalaegerszegen, 1972-ben Salgótarjánban, 1977-ben Szolnokon és Veszprémben.

A 16. intézet építését Nyíregyházán 1977-ben kezdték meg (1. ábra). A tervezésnél, kivitelezésnél a MÉM Élelmiszerellenőrző és Vegyvizsgáló Központ (MÉM ÉVK) szakmai véleményén túlmenően figyelembe vették az eddig épült új intézeteknél szerzett tapasztalatokat. Még ebben az évben kinevezték a vezető szakembereket is.

Az igazgató, Gebri Péter (1930) agrármérnök (1959), egyetemi doktor (1968), a Dohánykutató Intézet volt főmunkatársa, kutatótelep-vezetője lett (2. ábra).

**1. ábra: Megyei
Élelmiszerellenőrző és
Vegyzvizsgáló Intézet** Nyíregyháza
Kótaji út 27-29. (Felvétel: Kelet-
Magyarország, 1978. április 2.)

2. ábra: Igazgató Tanács ülés
(Zalaegerszeg, 1979. szeptember 25-26.)
Az első álló sorban, balról-jobbra a
második dr. Gebri Péter igazgató

Igazgatóhelyettessé Antal Jánost (1928) vegyész (1958), a Debreceni Megyei Élelmiszerellenőrző és Vegyzvizsgáló Intézet volt osztályvezető-helyettesét nevezték ki (3. ábra).

Az intézetet (Kótaji út 27-29.) 1978. április 1-én dr. Takó Éva, a minisztérium Állategészségügyi és Élelmiszerhigiéniai Főosztály helyettes vezetője adta át. Jelenleg az átépített homlokzatú épület (Kótaji út 29.) a Nyírség Erdészeti Rt. tulajdona (4. ábra).

**3. ábra: Vegyzész
évfolyamtalálkozó**
(Debrecen, 1975.) Balról-jobbra az első
Antal János igazgatóhelyettes

4. ábra: Igazgató Tanács ülés
(Nyíregyháza, 1978. október 11-12.)
Az ablak előtti sorban balról-jobbra dr.
Molnár Pál főosztályvezető (MÉM ÉVK),
dr. Takó Éva főosztály-vezetőhelyettes
(MÉM), dr. Vajda Ödön igazgató (MÉM
ÉVK), dr. Ravasz László osztályvezető
(MÉM ÉVK)

Az Igazgató Tanács tagjai az 1978. IV. negyedévi ülésen ismerkedtek meg az intézettel. A 25m x 12m alapterületű, 17 millió forintba kerülő intézet három szintje 905 m²-nek felelt meg. A gépek, berendezések, felszerelések és műszerek értéke több, mint négymillió forint volt.

Az intézet működési területe: Szabolcs-Szatmár megye, de a debreceni intézettől független ellenőrzést csak 1978. október 25-től látta el. Irányítása, felügyelete és feladatköre – az értelemszerű kivételektől eltekintve – a debreceni intézetével (3) azonos volt.

Az engedélyezett összlétszám 19, az induló létszám 13 fő volt.

Szervezeti felépítése (1978):

- Igazgató,
- Igazgatóhelyettes,
- Konzerv- és hűtőipari Osztály,
- Hús-, tejipari, zöldség-gyümölcs Osztály,
- Ital, élvezetiszerek Osztály,
- Gabona-, sütő- és édesipari Osztály,
- Mikrobiológiai-toxikológiai Csoport,
- Gazdasági és adminisztratív Osztály.

Radiológiai vizsgálatokat kezdetben nem végeztek.

Szakosított feladat: friss zöldség-gyümölcs.

Az ország tizenhetedik intézetét – szintén ebben az évben – Tatán adták át.

Irodalom

A debreceni Megyei Élelmiszerellenőrző és Vegyvizsgáló Intézet iratai. Hajdú-Bihar megyei Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrző Állomás. Hajdú-Bihar megyei Levéltár.

1. Gönczy Á.: A debreceni Mezőgazdasági Vegykerületi Állomás (1894-1949) Debreceni Szemle, VII. (1999) 1, 80-95.
2. Gönczy Á.: A Debrecen Megyei Minőségvizsgáló Intézet (1950-1969) Kézirat
3. Gönczy Á.: A Debreceni Megyei Élelmiszerellenőrző és Vegyvizsgáló Intézet (1970-1982) Élelmiszervizsgáló Közlemények, XLVIII. (2002) 1-2, 57-68.